

Keskustellaanko rawlsilaisittain?¹

JUHA RÄIKKÄ

I

Jalkapallon juniorijoukkueiden valmentajat ohjaavat suojattiensa peliä usein kannustushuudoilla, joiden oikeellisuutta ei yksikään pelaaja voi tavallisesti epäillä. Valmentajan mukaan on monesti niin, että 'nyt on tehtävä tosissaan töitä'. Tai sitten hänen mielestään 'kaikki on annettava peliin'. Toisinaan valmentaja katsoo, että 'on aika voittaa vaikeudet'. Joskus taas on niin, että 'tarvitaan lisää yritystä'. Vaikka asia saattaa ulkopuolisesta vaikuttaa oudolta, valmentajan ohjeet ovat pelaajille usein tärkeitä. Maalivahti ja puolustuspelaaja tietävät, että yrityksen lisääminen tarkoittaa oman maalin entistä tarkempaa vartioimista. Hyökkääjä taas on vakuuttunut siitä, että yrityksen lisääminen auttaa tekemään lisää maaleja. Keskikenttäpelaaja lisää hänkin yritystä: hän rakentaa peliä tehokkaammin ja tukee aktiivisesti puolustusta. Vaikka kukin pelaaja on siis valmentajan kanssa samaa mieltä siitä, että yritystä tarvitaan lisää, heistä jokainen tekee tästä näkemyksestä omat johtopäätöksensä.

Poliittisissa kampanjoissa ja keskusteluissa esitettävät teesit muistuttavat usein kiinnostavalla tavalla juniorijoukkueen valmentajan kannustushuutoja hänen ohjatessaan peliä. Aivan kuten pelaajat hyväksyvät valmentajansa näkemykset, koska ne ovat ilmeisen tosia, kansalaiset hyväksyvät poliittiset teesit, koska niiden kieltäminen vaikuttaisi järjettömältä. Suomalai-

sessä yhteiskunnassa poliittisen kampanjoinnin ja juniorien valmentamisen yhtäläisyydet näkyvät hyvin: tuskin kukaan epäilee seuraavien, kevään 1995 eduskuntavaaleissa käytettyjen mainos- ja keskustelulauseiden totuutta.²

- Nyt tarvitaan asiantuntemusta.
- Vaikeudet ovat voittamista varten.
- On jälleenrakentamisen aika.
- Raha on tärkeää.
- Kansalaiset ansaitsevat osaavan edustajan.
- On toimittava oikeudenmukaisuuden puolesta.
- Elämässä tarvitaan toivoa ja turvallisuutta.
- Suomalaisen on säilytettävä itsetuntonsa.
- Työnteko on tehtävä mahdolliseksi.
- Hyvinvoinnin luominen tyhjän päälle on harha.
- Arvomaailma vaikuttaa päätöksiin.
- Suomi tarvitsee yhteistyötä.
- Nyt on voimien kokoamisen aika.

² Kannanotot ovat järjestyksessä peräisin seuraavilta tahoilta. 1. Suomen Keskusta; 2. SDP; 3. Kokoomus; 4. Vasemmistoliitto; 5. RKP; 6. Vihreä Liitto; 7. SDP; 8. Sitoutumaton ehdokas; 9. Nuorsuomalainen Puolue; 10. Kokoomus; 11. SKL; 12. Suomen Keskusta; 13. Kokoomus; 14. Kokoomus; 15. Naisten Puolue; 16. Vapaan Suomen Liitto; 17. Vihreä Liitto. Kaikki kannanotot eivät ole suoria lainauksia. Kannanotot on kerätty television vaalikeskusteluista sekä Helsingin Sanomista ja Turun Sanomista 1.–15.3.1995. Luettelolla ei ole tarkoitus sanoa, että poliitikot eivät vaalikeskusteluissa lainkaan viitanneet kiistanalaisiin asioihin. Niihin viitattiin usein ikään kuin itsestäänselvyyksien seuraamuksina. Vaalikeskustelu-ohjelmia on myös tutkittu, ks. Jääsaari ja Savinen 1995.

¹ Kiitän Teija Tiilikaista hyödyllisistä kommentista.

- Nyt tarvitaan oikeata näkemystä.
- On pystyttävä vaikeisiin päätöksiin.
- Maatamme pitää tervehtyä.
- Kansanedustajan on pystyttävä kantamaan vastuu.

Havainto, että poliittisessa keskustelussa viitataan usein näkemyksiin, joita juuri kukaan ei voi kiistää, on sinänsä itsestään selvä. Sen sijaan ei ole itsestään selvää, miten tähän havaintoon tulisi suhtautua. Joidenkin mielestä vallitseva tapa puhutella kansaa kertoo poliittisen kulttuurin rappiosta. Poliitikkojen ei tulisi ilmoittaa suurena viisautena sitä, että 'tarvitaan oikeata näkemystä', vaan ennemminkin kertoa, mikä oikea näkemys on. Toiset taas ajattelevat, että poliittisen kulttuurin rappio ei koske kaikkia poliitikkoja. On olemassa myös hyviä poliitikkoja, jotka puhuvat aina kiistanalaisesti vakuuttaen vain jotkut jo ennestään samaa mieltä olevat. Poliittiseen keskusteluun, jossa viitataan kiistattomiin näkemyksiin, voidaan kuitenkin suhtautua myös kolmannella tavalla. Ehkäpä viittaaminen yleisesti hyväksytyihin arvoihin ja tosiasioihin onkin hyväksyttävää, koska näin kaikki kansalaiset otetaan keskusteluun mukaan. Ehkäpä poliittisen keskustelun pitääkin tapahtua juuri viittaamalla jaettuihin käsityksiimme. Ehkä on hyvä, että poliitikot puhuvat kansalaisille kuten juniorijoukkueen valmentajat suojateilleen.

Näkemys, jonka mukaan poliittiset ratkaisut on perusteltava nimenomaan viittaamalla yleisesti hyväksytyihin mielipiteisiin, on viimeaikaisessa angloamerikkalaisessa yhteiskuntafilosofiassa ja myös politiikassa ollut paljon puhuttu teema.³ Arvioin seuraavassa amerikkalaisfilosofi John Rawlsin käsitystä siitä, minkälaista poliittisen keskustelun tulisi olla. Rawlsin ajatukset ovat kiinnostavia, koska ne muistuttavat paikoin paljonkin arkipäiväisiä käsityksiämme ihanteellisesta poliittisesta keskustelusta: mielipiteet on perusteltava ymmärrettävästi.

³ Ks. esim. D'Agostino 1992; Hampton 1993; Rawls 1993; Ackerman 1994; Hittinger 1994; Pettit 1994. Käsitystä, jonka mukaan poliittiset ratkaisut on perusteltava viittaamalla yleisesti hyväksytyihin mielipiteisiin, on kirjallisuudessa kutsuttu nimillä 'julkisen oikeuttamisen ihanne' ja 'poliittisen oikeuttamisen ihanne'.

II

Rawls esittää näkemyksensä poliittisen keskustelun säännöistä teoksessaan *Political Liberalism* (1993), joka on jatkoa hänen aiemmin julkaisemalleen, valtavaa huomiota saaneelle kirjalle *A Theory of Justice* (1971). Uudessa teoksessaan Rawls tulkitsee, rakentaa ja puolustaa oikeudenmukaisuusteoriaansa perusoletuksia. Kun *A Theory of Justice* -kirja koski ennen muuta oikeudenmukaisuuden sisältöä, käsittelee uusi teos ennemminkin sitä, miten tiettyä käsitystä oikeudenmukaisuudesta kuuluu puolustaa. Rawls ei vaadi väitteilleen yleismaailmallista pätevyyttä: tarkoituksena on kertoa, mitä oikeudenmukaisuudella tulisi ymmärtää länsimaissa ja miten oikeudenmukaisuudesta tulisi länsimaissa keskustella.⁴

Rawlsin lähtökohtana on väite, että länsimaisia yhteiskuntia määrittää pysyvä *moniarvoisuus*. Päinvastoin kuin romantisoituissa kuvissa menneisyydestä, nykyisissä yhteiskunnissa ei asu enää kaikista asioista samaa mieltä olevia kansalaisia. Yhdessä ja samassa yhteiskunnassa on sekä muslimeja että kristittyjä, natseja ja kommunisteja, hyötyetikoita ja velvollisuuseetikkoita, juppeja ja hippejä, patriootteja ja kosmopoliitteja, tiedeuskovaisia ja taikauskoisia. Rawlsin mukaan tämä asiointila tulee jatkumaan. Käsitys, että jonakin päivänä ihmiset ovat yhtä mieltä perustavanlaatuisista ideologisista (poliittisista, uskonnollisista ja metafysisistä) kysymyksistä, on ilmeisen väärä. Historian valossa näyttää ennemminkin siltä, että moniarvoisuus tulee vain syvenemään.

Rawlsin mukaan moniarvoisessa yhteiskunnassa yhteisistä asioista ei tulisi päättää vetoamalla vain jonkun ryhmän mielipiteisiin. Kun kysymys on kaikkia yhteiskunnan jäseniä koskevista ratkaisuista, ratkaisut pitäisi perustella käsityksillä, jotka puhuttelevat jokaista kansa-

⁴ Teos *Political Liberalism* aukeaa vaivalloisesti lukijalle, joka ei ole perehtynyt *A Theory of Justice* -kirjaan. Rawlsin ajatuksiin oikeudenmukaisuuden sisällöstä voi suomeksi tutustua lukemalla esimerkiksi teoksen *Oikeudenmukainen yhteiskunta* (Räikkö 1994), s. 37–57. Se, että Rawlsin teoria on rajattu 'länsimaista' koskevaksi tarkoittaa, että se koskee esimerkiksi Yhdysvaltoja, Suomea ja Japania. Rawlsin uutta teosta on kuitenkin arvosteltu siitä, että se on kovin amerikkakeskeinen.

laista. Moniarvoisessa yhteiskunnassa tällaisia käsityksiä on tietenkin suhteellisen vähän, koska ihmiset ovat hyvin erilaisia, mutta Rawlsin mukaan jaettujakin käsityksiä kuitenkin on. Niinpä esimerkiksi koulutukseen, verotukseen ja puolustukseen liittyvät poliittiset ratkaisut tulisi tehdä etsimällä ensin kaikkien kansalaisten jakamia kyseisten ratkaisujen kannalta merkityksellisiä mielipiteitä ja perustelemalla siten ratkaisut näillä jaetuilla mielipiteillä. Lyhyesti sanottuna yhteiskunnallisten hyödykkeiden ja velvoitteiden jakautumisesta olisi päättävä viittaamalla konsensukseen.

Minkälaista rawlsilainen poliittinen keskustelu siis olisi? Asia on helppo nähdä pienois-koossa.⁵ Kuvitelkaamme, että kolme henkilöä on kokoontunut pohtimaan kysymystä, pitäisikö armokuolema sallia oikeudellisesti. Yksi paikalla olevista on fundamentalisti kristitty, joka alkaa vuolaasti kertoa oman Jumalansa sanomasta ja toteaa, ettei armokuolema ole oikein. Kaksi muuta keskustelijaa eivät vakuutu kristityn perusteluista: heistä kristittyjen Jumalan kannanotot eivät tunnu kovin tahdikkailta. Keskustelijoista toinen, muslimi, esittää hänkin mielipiteensä. Armokuolemaan liittyvä ongelma on ratkaistava Allahin suositamalla tavalla. Muut keskustelijat pudistavat tälläkin kertaa päätään: miksi pitäisi luottaa huonomaineiseen Allahiin? Kolmas keskustelija on marxilainen kommunisti, ja kristitty ja muslimi tietävät, että häneltä on turha odottaa erityisen muodikkaita kannanottoja. Kristityn ja muslimin yllätykseksi kommunisti ei kuitenkaan alakaan puhua omasta uskonnostaan. Hän on nimittäin juuri tutustunut John Rawlsin ajatteluun ja toimii Rawlsin esittämällä tavalla. Marxilainen kysyy kanssakeskustelijoiltaan ensin, onko kärsimys paha asia. Kristitty selaillee Raamatua ja toteaa kärsimyksen olevan paha asia. Muslimi taas muistelee Muhammedin markkinnoimaa Allahin kantaa ja vastaa hänkin myöntävästi: kyllä, kärsimys on todellakin paha asia.

⁵ Esimerkki voitaisiin luonnollisesti muuttaa siten, että keskustelu koskisi arkipäivän politikointia, SDP:n säästöhäluukkuutta tai sen sellaista. Tällöin syntyisi kuitenkin vaara, että näkyviin eivät tulisi Rawlsin ajatukset keskustelun säännöistä vaan ennemminkin lukijan ajatukset SDP:stä. Tämä ei olisi tarkoituksenmukaista. Kirjoituksen esimerkit on siis erinomaisen tietoisesti haettu 'etäältä'.

Seuraavaksi marxilainen utelee, eikö kärsimyksen pahuudesta seuraa se, että armokuolema on ainakin tietyissä äärimmäisissä tilanteissa sallittava. Koska sekä kristitty että muslimi tuntevat logiikan säännöt, he kumpikin myöntävät asian olevan näin, vaikkei päätelmä heitä juuri miellyttäkään. Keskustelu päättyy toteamukseen, että armokuolema voi olla oikein. Vaikka kaikkien keskustelijoiden syvimät mielipiteet ovat erilaiset ja vaikka he eivät ole yhtä mieltä käsiteltävän ongelman ratkaisusta, he voivat halutessaan päätyä yhteen ratkaisuun, joka on perusteltu kaikkien jakamalla kannalla, 'kärsimys on paha asia'.

Rawlsin mukaan hyväksyttävällä poliittisella keskustelulla voidaan moniarvoisessa yhteiskunnassa puolustaa vain liberalistis-sosiaalidemokraattisia mielipiteitä. Kristitty toivoisi yhteiskunnan järjestäytyvän maanpäälliseksi paratiisiksi, mutta tätä kantaa ei voi puolustaa kuin viittaamalla Raamattuun, ja tällainen viittaushan on vastoin keskustelun periaatteita. Muslimi haluaisi perustaa islamilaisen valtion, mutta islamilaisen valtion autuutta on mahdoton perustella muutoin kuin puhumalla Allahista, mikä taas on poliittisessa keskustelussa väärin. Marxilainen tahtoisii asua jatkuvan vallankumouksen yhteiskunnattomassa yhteiskunnassa, mutta hänkään ei voi puolustaa kantaansa: kommunistisen yhteiskunnan perustelu edellyttää viittausta oppeihin, joita muut eivät hyväksy. Rawlsin mukaan moniarvoisessa yhteiskunnassa kaikki kansalaiset jakavat kuitenkin esimerkiksi mielipiteen 'minun on saatava edustaa omaa kantaani uskonnollisista kysymyksistä'. Tästä ja eräistä muista kaikkien jakamista mielipiteistä Rawls sanoo seuraavan sen, että yhteiskunnassa on vallittava uskonnon vapaus ja muut yksilön vapausoikeudet. Rawlsista kaikki moniarvoisen yhteiskunnan kansalaiset jakavat myös sen mielipiteen, että ihmisillä on oltava kohtuullinen materiaallinen hyvinvointi. Tällä ja eräillä muilla yhteisillä näkemyksillä voidaan taas perustella kanta, jonka mukaan yhteiskunnan on järjestäydyttävä siten, että se huolehtii myös huono-osaisista ja ylipäänsä toteuttaa yksilöiden taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet.⁶

⁶ Toisinaan sanotaan, että Rawlsin esittämät näkemykset teoksessa *A Theory of Justice* ns. tietämättö-

Rawlsin näkemys on tietenkin ymmärrettävä vain väitteeksi siitä, minkälaiset mielipiteet ovat viime kädessä oikeutettuja ja miten mielipiteet tulisi perustella. Rawls ei väitä, että yhteiskunta saataisiin muuttaa vaikka väkisin tietyntylaiseksi, jos tällainen yhteiskunta vaan voitaisiin (esimerkiksi jonkun kirjan lehdillä) perustella viittaamalla jaettuun arvoihin. Poliittisen muutoksen on tapahduttava aina *demokraattisesti*, ja demokratiassahan olemme (ainakin vaalien aikana) kiinnostuneita siitä, mitä mielipiteitä ihmiset tosiasiallisesti kannattavat. Vähemmän kiinnostuneita ollaan siitä, minkälaisia mielipiteitä kansalaisten *pitäisi* kannattaa – vaikka toki demokraattisessa keskustelussa puhutaan usein juuri tästä.

Miksi hyväksyttävä poliittinen keskustelu Rawlsin mukaan sitten edellyttää viittaamista kansalaisten yhteisiin mielipiteisiin? Rawlsin näkemystä voidaan tulkita ainakin kolmella tavalla. Kutsukaamme näitä tulkintoja nimillä moraalinen perustelu, praktinen perustelu ja käsitteellinen perustelu.

1. *Moraalinen perustelu.* Poliittisessa keskustelussa on viitattava jaettuun mielipiteisiin, koska vain näin voidaan kunnioittaa yksilön moraalista oikeutta elää yhteiskunnassa, jonka poliittisia ratkaisuja ei ole perusteltu sellaisilla ideologisilla mielipiteillä, joita yksilö ei itse hyväksy.
2. *Praktinen perustelu.* Poliittisessa keskustelussa on viitattava jaettuun mielipiteisiin, koska moniarvoisessa yhteiskunnassa yhteiskuntarauhan voidaan olettaa säilyvän vain kohtelemalla kaikkia ideologisia näkemyksiä tasavertaisina.
3. *Käsitteellinen perustelu.* Poliittisessa keskustelussa on viitattava jaettuun mielipiteisiin, koska moniarvoisessa yhteiskunnassa tietyn mielipiteen oikeuttaminen nimen-

myyden verhosta ja ns. alkutilanteesta eivät ole yhteensopivia hänen *Political Liberalism* -kirjassa toteamiensa mielipiteiden kanssa. Näkemystä, jonka mukaan Rawlsin ajattelu muodostaa kehityksestään huolimatta kohtuullisen johdonmukaisen kokonaisuuden, puolustetaan esimerkiksi teoksessa *An Essay on International Justice* (Räikkö 1992), s. 47–86. Rawls ei itse kutsu ajatteluaan sosiaalidemokraattiseksi vaan yksinkertaisesti liberalistiseksi. Skandinaavisessa ajatteluperinteessä liberalismilla on kuitenkin ymmärretty hyvin eri-alaista aatesuuntaa kuin se, mitä Rawls edustaa.

omaan tarkoittaa sellaisten perusteluiden esittämistä, jotka kukin yksilö voi omista lähtökohdistaan hyväksyä.

Mikä tahansa tulkinnoista voi olla oikea, ja näyttäisi siltä, että paikoin Rawls ei edes tee selvää eroa moraalisen, praktisen ja käsitteellisen perustelun välillä. Perusteluista jokainen vaikuttaa ainakin ensisilmäyksellä vakuuttavalla. Eikö olisi moraalisesti kyseenalaista pakottaa ihmiset asumaan yhteiskunnassa, jonka toimintatapoja ei voitaisi puolustella kuin vierailta ideologisilla, uskonnollis-metafyysisillä mielipiteillä? Moraalisen perustelun mukaan näin on asianlaita, ja siksi perustelu tuntuu viisaalta. Eikö ole selvää, että yhteiskunta toimii tehokkaammin ja vakaammin, kun sen toimintamallit on perusteltu ottamalla kaikki ryhmät tasavertaisesti huomioon? Näin varmasti on, ja siksi praktinenkin perustelu näyttää uskottavalta. Eikö mielipiteen perusteleminen tarkoita juuri sitä, että perustelun kohde asetetaan tilanteeseen, jossa hänen pitäisi hänen lähtökohdiansa huomioiden vakuuttaa esitetystä mielipiteestä? Käsitteellisen perustelun mukaan mielipiteen perusteleminen tarkoittaa tätä, ja siksi sekin on varteenotettava perustelu. Rawls voi hyvin olla oikeassa sanoessaan, että poliittiset ratkaisut olisi perusteltava viittaamalla vain yleisesti hyväksytyihin mielipiteisiin.

III

Rawlsin näkemystä on kuitenkin arvosteltu paljon. Se, että Rawlsin mukaan poliittiset ratkaisut on perusteltava jaetuilla mielipiteillä, merkitsee arvostelijoiden mielestä sitä, että Rawlsista tietoa oikeista poliittisista ratkaisuista saadaan tutkimalla kansan vallitsevia näkemyksiä. Tämä kanta on kuitenkin epäuskottava: mikä takaa, että kansalla on oikea käsitys asioista?

Arvostelijoiden mukaan Rawlsin näkemysten keskeinen ongelma on seuraava. Ihmisten mielipiteet eivät ole luotettavia ainakaan siltä osin kuin ne koskevat arvoja ja arvostuksia. Vaikka jotkut mielipiteet ovat laajasti hyväksytyjä, niihin ei pidä luottaa. Mielipiteet johtuvat pääosin kasvatuksesta ja ympäristöstä eli muista mielipiteistä, jotka nekin ovat tai ainakin voivat olla vailla todellista oikeutusta. Jos sattuisi olemaan esimerkiksi niin, että yhteis-

kunnan kaikki kansalaiset uskovat äärioikeisto-
laisten arvojen olevan hyväksyttäviä, tästä ei
seuraisi, että äärioikeistolaiset arvot olisivat
tosiasiassa hyväksyttäviä. Ihmiset voivat erehty-
ä. Koska ihmisten mielipiteisiin ei voida luot-
taa, niihin nojautumalla on mahdotonta saada
tietoa siitä, mitkä poliittiset ratkaisut ovat to-
siasiassa oikeita – eivätkä vain oikeiksi luultu-
ja. Rawlsilaisella poliittisella keskustelulla ei
siis voida koskaan saada tietoa tosiasiassa oi-
keista poliittisista ratkaisuista. Mutta yhteiskun-
nallisen keskustelun (ja ainakin yhteiskuntafi-
losofian) tarkoitus on nimenomaan saada todel-
lista tietoa siitä, miten yhteiskunnan pitäisi jär-
jestäytyä. Koska Rawls ei tällaista tietoa pys-
ty antamaan, hänen näkemyksensä on hylättä-
vä. Tämä ensi kertaa 1970-luvun alussa esitet-
ty ja sittemmin kymmenesti toistettu kritiikki
on viime aikoina keksitty ja hyväksytty myös
joissakin suomalaisissa Rawls-arvioinneissa.

Ne, jotka pitävät Rawlsin teoriaa virheelli-
senä, hyväksyvät poliittisissa keskusteluissa
viittaamisen kiistanalaisiin ideologisiin näke-
myksiin. Jos jokin tällainen kanta voidaan
osoittaa oikeaksi, voidaan ehkä myös ratkaista
se, millä tavalla yhteiskunnan tulisi *tosiasias-
sa* järjestää esimerkiksi koulutus, verotus ja
puolustus. Jonkin yhden ideologisen kannan
osoittaminen oikeaksi on tietenkin kovin han-
kalaa. Arvostelijoiden mielestä tähän hankalaan
tehtävään on kuitenkin viisaampaa ryhtyä kuin
uskoa sokeaa kansanjoukkoa, joka voi historian
sattumista riippuen olla mitä mieltä tahansa.
Kriitikkojen näkemys on teoreettisesti kiin-
nostava, mutta sen jäsentynyt arvioiminen tässä on
tietenkin mahdotonta.

Tarkastelkaamme yhden henkilön näkökul-
masta, millaiselta rawlsilainen keskustelukult-
tuuri vaikuttaisi. Olettakaamme ensin, että esi-
merkkihenkilömme on Aristoteleen filosofias-
ta innostunut uusaristoteelikko, joka uskoo, että
ihmisille kuuluu kohtuullinen taloudellinen hy-
vinvointi. Olettakaamme myös, että aristotee-
likon syy uskoa näin on hänen huolellisesti har-
kitsemansa vakaumus, jonka mukaan antiikin
Kreikan kaupunkivaltiot antavat nykyajallekin
yhteiskunnallisen ihanteen. Olettakaamme lo-
puksi, että joku osoittaa aristoteelikon, että
Kreikan kaupunkivaltioista olennaisesti eroavaa
liberalistis-sosiaalidemokraattista yhteiskuntaa
voidaan puolustaa viittaamalla näkemykseen,

että 'ihmisille kuuluu kohtuullinen taloudelli-
nen hyvinvointi'. Kysymys kuuluu, mitä aris-
toteelikko tässä tilanteessa tekisi. Luopuisiko
hän kaupunkivaltioihanteestaan ja hyväksyisi
hämällään uuden yhteiskuntaihanteen? Vai säi-
lyttäisikö hän vanhan kantansa ja toteaisi vii-
leästi olevansa tietoinen siitä, että ihmisten ta-
loudellista hyvinvointia kannattavat useat eri-
laiset aatesuunnat? Voi hyvin olla, että aris-
toteelikko ei luopuisi näkemyksestään. Jos hän ei
olisi halukas etsimään yhteistä, kaikkien kan-
salaisten jakamaa yhteiskuntaihannetta, hän säi-
lyttäisi vanhan mielipiteensä. Hän jakaisi mui-
den kanssa kyllä kannan 'ihmisille kuuluu koh-
tuullinen taloudellinen hyvinvointi' mutta ei
juuri muita mielipiteitä.

Voidaan kuitenkin kysyä, *pitäisikö* aristotee-
likon muuttaa mielensä ja hyväksyä 'toiseksi
paras' vaihtoehto? Vaikka kreikkalaisen kau-
punkivaltion malli tarjoaa aristoteelikon mieles-
tä *tosiasiassa* parhaat yhteiskunnalliset ihan-
teet, pitäisikö hänen silti ajatella, että on *pe-
rusteltua toteuttaa* toisenlaiset ihanteet?⁷ Rawl-
sin mukaan näin on, mutta Rawls ei ole välttä-
mättä oikeassa. Jos aristoteelikko katsoo, että
hänellä ei ole moraalista velvollisuutta perus-
tella näkemyksiään viittaamalla yleisesti jaet-
tuihin mielipiteisiin, hänellä ei ole ainakaan
moraalista syytä luopua kaupunkivaltioihanteis-
taan. Jos aristoteelikko ei ole kiinnostunut yh-
teiskuntarauhasta, joka yksimielisyyttä etsimäl-
lä ehkä saavutettaisiin, hänellä ei ole myöskään
praktista syytä vaihtaa mielipidettään. Jos aris-
toteelikko on lisäksi sitä mieltä, että mielipi-
teitä ei oikeuteta kysymällä, mitä mieltä muut
niistä ovat, hänellä ei ole edes käsitteellistä
syytä hyväksyä uudenlaisten ihanteiden toteut-
tamista yhteiskunnassa.

On totta, että useimmilla moniarvoisen yh-
teiskunnan kansalaisilla olisi syy luopua mie-
lipiteistään ja ajatella, että 'toiseksi paras' vaih-

⁷ On kiinnostavaa, että Rawls tuntuu jättävän sijaa
yhteiskuntafilosofialle, jossa etsitään yhteiskunnan oi-
keaa järjestäytymistapaa uskonnollis-metafyysisten teo-
rioiden avulla. Rawlsin teorian valossa tällainen teo-
reettinen harrastus on mahdollista ja ehkä kiinnostavaa-
kin, mutta se on käytännön kannalta tarpeetonta. Täs-
sä yhteydessä jotkut ovat todenneet, että Rawls on itse
asiassa poliitikko eikä yhteiskuntafilosofi. Rawls (1987,
24) itse ei kuitenkaan ole ollut innostunut yhteiskun-
tafilosofian ja politiikan jyrkästä erottelusta.

toehto on moraalista, käytännöllistä ja käsitteellistä syistä toteutettava. Mutta miten yhteisön pitäisi suhtautua niihin ihmisiin, joilla ei ole syytä luopua kannastaan? Olisiko heidät pakotettava hyväksymään enemmistön suosittama ratkaisu? Millä tällainen pakotus voitaisiin oikeuttaa? Entä mitä tehdä niiden kansalaisten kanssa, jotka eivät jaa juuri mitään mielipiteitä enemmistön kanssa – eivät edes kantaa, että ihmisille on turvattava kohtuullinen taloudellinen hyvinvointi? Pitäisikö heidätkin pakottaa yhteisön pelisääntöihin? Kenen oikeuksella? Rawlsin teoria jättää useita kysymyksiä auki. Nämä kysymykset eivät varmaankaan osoita Rawlsin ajattelua kokonaan virheelliseksi, mutta ne kertovat, että moraalisten muokalaisten asuttama moniarvoinen yhteiskunta voi joutua vaikeuksiin asukkaitensa takia. Voi olla, että ainakin toisinaan poliittiset käsitykset on kerta kaikkiaan pakko perustella muutoinkin kuin viittaamalla yleisesti hyväksytyihin mielipiteisiin.

IV

Minkälainen on hyvä poliittinen keskustelija? Jos hyväksymme Rawlsin kannan ja oletamme, että poliittisessa keskustelussa on perusteltua viitata yleisesti hyväksytyihin näkemyksiin, hyvällä keskustelijalla on esimerkiksi seuraavia ominaisuuksia. Hän tuntee yhteisössään yleisesti hyväksytyt arvot ja myös sen, minkälaisista arvoista ollaan erityisen erimielisiä. Hän tuntee yhteisönsä tosiasiauskomukset ja sen, mitkä seikat voidaan helposti osoittaa toiseksi. Hyvä keskustelija tietää, minkälaiset jaetut mielipiteet ovat seuraamuksiltaan rikkaita: mielipiteestä 'totuutta on kunnioitettava' ei seuraa juuri mitään, mutta mielipiteestä 'kohtuullinen materiaallinen hyvinvointi kuuluu kaikille' voi jo seuratakin. Hyvä keskustelija viittaa seuraamuksiltaan rikkaisiin mielipiteisiin ja pystyy osoittamaan, mitä niistä seuraa ja mitä taas ei. Tähän hän tarvitsee hyvän loogisen päättelykyvyn ja suuren tietomäärän. Hyvä keskustelija on ristiriidaton. Hän tietää, että vaikka yleisesti hyväksytyillä mielipiteillä voidaan puolustaa keskenään ristiriitaisia poliittisia ratkaisuja, mielipiteitä ja niiden seuraamuksia voidaan vertailla ja ne voidaan parhaassa tapauksessa asettaa tärkeysjärjestykseen vetoamalla

taas yleisiin mielipiteisiin. Hyvä keskustelija voi pyrkiä säilyttämään kansalaisten jo hyväksymät näkemykset, mutta hänen ei tarvitse tehdä näin. Osoittamalla vallitsevissa mielipiteissä sisäisiä ristiriitaisuuksia hän voi pyrkiä muuttamaan ihmisiä. Käsitys, että poliittisessa keskustelussa on viitattava yleisesti hyväksytyihin näkemyksiin, ei siis ole käden ojennus konservatismille.⁸

Arkipäivän politiikassa rawlsilaisia poliittisia keskustelijoita on siinä mielessä ollut paljon, että yleisesti hyväksytyihin mielipiteisiin on viitattu tavan takaa. Jos Rawls on oikeassa väittäessään, että juuri näin pitääkin toimia, poliitikot ja muut poliittiseen keskusteluun osallistuvat henkilöt ansaitsevat kiitoksen. Väite, että käytännön politiikassa keskustellaan yleisesti ottaen rawlsilaisten periaatteiden mukaan kaiken kaikkiaan onnistuneesti, lienee kuitenkin liioiteltu. Suuren tietomäärän hankkiminen on vaikeaa, ja looginen päättelykyky on sitenkin harvinainen ominaisuus. Erityisen hankalaa on tunnistaa seuraamuksiltaan rikkaat yleisesti jaetut mielipiteet. On totta, että 'tarvitaan oikeata näkemystä', mutta voidaan kysyä, seuraako tästä lopultakaan mitään kiinnostavaa. Ne keskustelijat, jotka osaavat osoittaa poliittisesti merkityksellisiä seuraamuksia tietystä mielipiteistä, ovat usein vaarassa ajautua ristiriitaisuuksiin. Kun yksi yleisesti hyväksytyistä mielipiteistä näyttää johtavan tarpeeseen kaventaa tuloeroja ja toinen mielipide taas tarpeeseen kasvattaa niitä, tämä ristiriita tulisi ratkaista vetoamalla johonkin kolmanteen yleisesti oikeana pidettyyn kantaan. Se, että näin ei aina tehdä, ei ole yllättävää: rawlsilainen poliittinen keskustelu on vaativaa. Voitaisiinkin sanoa, että poliittisen keskustelun periaatteet tarjoavat arkipäivän politiikan teolle *ideaalin*; varsinaiseksi käytännön ohjeiksi periaatteet vaativuudessaan tuskin kelpaavat.

⁸ Rawlsin arvostelijoilla on taipumus ajatella, että Rawlsin teoriassa on konservatiivisia, ihmisten mielipiteet säilyttäviä seuraamuksia (ks. esim. Ackerman 1994). Tällainen käsitys perustuu kuitenkin rawlsilaisen keskustelukulttuurin dynamiikan traagiseen väärinymmärrykseen: kyllin terävä keskustelija pystyy puolustamaan hyvinkin vallankumouksellisia ja yleistä pahennusta herättäviä mielipiteitä viittaamalla yleisesti hyväksytyihin näkemyksiin. (Historiallisia esimerkkejä tällaisista keskustelijoista, ks. esim. Walzer 1989).

Keskustelu siitä, minkälaista poliittisen keskustelun tulisi olla, johtaa varmuudella ainakin yhteen kiinnostavaan johtopäätökseen: poliittisia ratkaisuja voidaan aina arvioida. Keskustelu siitä, *miten* poliittisia päätöksiä tulisi viime kädessä arvioida, olisi järjetöntä, jos päätöksiä ei *voitaisi* arvioida. Taipumus kutsua tiettyä poliittista ratkaisua 'välttämättömäksi' johtuu usein siitä, että se on välttämätön keino jonkin tärkeän päämäärän saavuttamiseksi. Tärkeitäkään päämääriä ei ole kuitenkaan *välttämätöntä* tavoitella: toiset päämäärät voivat olla vielä tärkeämpiä. Siitä, mitkä ovat kaikkein tärkeimmät päämäärät politiikassa, ei aina olla yhtä mieltä. Viime aikoina levitetty ajattelutapa, jonka mukaan politiikassa on 'pakko' tehdä jotakin ja että tietyt ratkaisut ovat 'välttämättömiä', perustuukin joko poliittisen elämän täydelliseen väärinymmärrykseen tai, mikä todennäköistä, tahalliseen pyrkimykseen hillitä politiikan teon arvioimista. On vaikea kuvitella häikäilemättömämpää suhtautumista kansalaisiin kuin pyrkimys hämärtää heidän oikeutensa arvioida yhteisten asioiden hoitoa.

KIRJALLISUUS

- Ackerman, Bruce (1994): Political Liberalisms. *The Journal of Philosophy* 91, s. 364–386.
- D'Agostino, Fred (1992): The Idea and the Ideal of Public Justification. *Social Theory and Practice* 18, s. 143–164.
- Hampton, Jean (1993): The Moral Commitments of Liberalism. Teoksessa D. Copp, J. Hampton and J.E. Roemer (eds.), *The Idea of Democracy*. Cambridge University Press, Cambridge. s. 292–313.
- Hittinger, Russell (1994): John Rawls, Political Liberalism. *Review of Metaphysics* 47, s. 585–602.
- Jääsaari, Johanna ja Ari Savinen (1995): *Television vaalikeskusteluohjelmat yleisön arvioitavina*. Yleisradio Oy, Helsinki.
- Pettit, Philip (1994): John Rawls, Political Liberalism. *The Journal of Philosophy* 91, s. 215–220.
- Rawls, John (1971): *A Theory of Justice*. Clarendon Press, Oxford.
- Rawls, John (1987): The Idea of an Overlapping Consensus. *Oxford Journal of Legal Studies* 7, s. 1–25.
- Rawls, John (1993): *Political Liberalism*. Columbia University Press, New York.
- Räikkä, Juha (1992): *An Essay on International Justice*. University of Turku Press, Turku.
- Räikkä, Juha (1994): *Oikeudenmukainen yhteiskunta: Johdatus yhteiskuntafilosofiaan*. Painatuskeskus Oy, Helsinki.
- Walzer, Michael (1989): *The Company of Critics: Social Criticism and Political Commitment in the Twentieth Century*. Peter Halban, London.